

ВСТУПНЕ СЛОВО

Черней В.В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

УЖИВАННЯ ДЕФІНІЦІЙ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Законодавчі дефініції, які є інструментом юридичної техніки, здатні істотно покращити чинне законодавство, зробити його зміст максимально точним, зрозумілим, доступним, підвищити культуру правотворчості, збагатити наукову основу законів. Традиційно їх розглядають як стислий опис будь-якого поняття, що відображає найсуттєвіші ознаки явища або предмета та має правовий зміст.

Законодавча дефініція вважається не лише інструментом правотворчої техніки, а й самостійним правовим приписом. Законодавчі дефініції як чітке та лаконічне судження законодавця (правотворчого органу) стосовно правової дійсності узагальнено закріплюють суттєві ознаки правового поняття (правової категорії). Дефініції допомагають відрізнити одне поняття/термін з-поміж інших, дозволяють розташовувати нормативний матеріал економно, не допускаючи повторів. За допомогою законодавчих дефініцій як способу організації правової матерії суб'єкти правозастосування мають можливість детально з'ясувати всі елементи категоріального апарату законодавства, отримати точне уявлення про державно-владне веління, закріплене в юридичній нормі. Звертаємо увагу на те, що зміст поняття розкривається для потреб юридичної практики.

Набувши статусу офіційної нормативності, законодавчі дефініції як невід'ємні частини законів стають обов'язковими державно-вольовими приписами, порушення яких суб'єктами права може спричинити несприятливі наслідки.

У дефініції переважає не вольовий, а інтелектуальний елемент. Головна мета дефініції полягає в тому, щоб описати всі ознаки відповідного поняття; перенести певну частину теоретичного дослідження в закон, надавши йому нормативного значення, внести зрозумілість у процес правового регулювання;

забезпечити єдине розуміння усіх велінь закону суб'єктами правозастосування. Їм притаманний більш високий рівень узагальнення існуючих ознак правових явищ.

Значення законодавчих дефініцій полягає в забезпеченні єдності в розумінні та реалізації всіх велінь законодавця, підвищенні ступеня формалізації законодавства, упровадженні в чинне законодавство нових результатів розвитку науки, поновленні понятійно-категоріального інструментарію.

Терміни можуть бути визначені або шляхом об'єднання в узагальненій формулі, яка охоплює в абстрактному вигляді всі ознаки правового поняття, або шляхом казуїстичного переліку окремих частин поняття. Застосування способу визначення залежить від змісту та характеру терміна. Однак у багатьох випадках ці способи можуть сполучатися, доповнюючи один одного.

Слід зазначити, що в чинному Кримінально-виконавчому кодексі України пропонуються такі законодавчі дефініції: підстава виконання й відбування покарання (ст. 4), виправлення засудженого (ст. 6), ресоціалізація (ст. 6), основні засоби виправлення й ресоціалізації засуджених (ст. 6), органи виконання покарань (ст. 11), ухилення засудженого від відбування покарання у виді виправних робіт (ст. 46), режим у виправних і виховних колоніях (ст. 102), соціально-виховна робота (ст. 123), злісний порушник установленого порядку відбування покарання (ст. 133), поважні причини неявки засудженого до кримінально-виконавчої інспекції в призначений строк (ст. 164), невиконання обов'язків (ст. 166).

У тексті чинного Кримінально-виконавчого кодексу України використано такі види дефініцій:

- повні, тобто такі, що містять усю систему наявних ознак (напр., *«Виправлення засудженого - процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки»* - ч. 1 ст. 6);

- дефініції-переліки, що мають ілюстративний характер (напр., *«Ухиленням засудженого від відбування покарання у виді виправних робіт є: невиконання встановлених обов'язків; порушення порядку та умов відбування покарання; вчинення проступку, за який його було притягнуто до адміністративної*

відповідальності; допущення більше двох разів протягом місяця прогулів, а також більше двох порушень трудової дисципліни протягом місяця або поява на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння» - ч. 6 ст. 46).

Застосовуються такі способи розміщення законодавчих дефініцій у тексті закону: а) у преамбулі; б) на початку частини чи розділу, в якому згадується певне поняття; в) у вигляді окремої статті, що розташована на початку чи в кінці нормативного акта та об'єднує всі використані в ньому поняття; г) безпосередньо в тексті статті, у якій викладено правову норму; ґ) у вигляді самостійної частини (абзацу) тієї статті, у якій міститься поняття; д) у примітці до статті.

Доцільно звернути увагу на те, що законодавець у Кримінально-виконавчому кодексі України використовує такі способи викладення законодавчих дефініцій в одній статті/частині:

- за допомогою слова «це» (напр., *«Режим у виправних і виховних колоніях - це встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання, який забезпечує ізоляцію засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на них обов'язків; реалізацію їхніх прав і законних інтересів; безпеку засуджених і персоналу; роздільне тримання різних категорій засуджених; різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії; зміну умов тримання засуджених»* - ч. 1 ст. 102);

- за допомогою слова «є» (напр., *«Підставою виконання і відбування покарання є вирок суду, який набрав законної сили, інші рішення суду, а також закон України про амністію та акт помилування»* - ст. 4);

- за допомогою висловів «визнаються», «визнається» (напр., *«Поважними причинами неявки засудженого до кримінально-виконавчої інспекції в призначений строк визнаються: несвоєчасне одержання запрошення, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють його можливості своєчасно прибути за викликом і які документально підтверджені»* - ч. 3 ст. 164);

- за допомогою слова «вважається» (напр., *«Систематичним вчиненням правопорушень вважається вчинення засудженим трьох і більше правопорушень, за які його*

було притягнуто до адміністративної відповідальності» - ч. 4 ст. 164);

- без дужок через тире (напр., «Ресоціалізація - свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві» - ч. 2 ст. 6).

Отже, формування бездоганих законодавчих дефініцій як самостійних правових приписів є складним пізнавальним процесом. Практикою законотворення вироблено низку правил, що дають змогу підвищити ефективність цього інструменту юридичної техніки: а) уведення в понятійний обіг дефініцій має бути обґрунтованим; б) дефініції слід вживати в разі конкретизації термінів, їх неоднозначного тлумачення, застосування в певному акті терміна вперше; в) у визначеннях понять не має бути повторення того, що вже наявне в понятті; г) важливо узгоджувати обсяг визначення та саме явище/предмет, яке охоплюється відповідним поняттям; г) у дефініціях не повинні вживатися оціночні судження й терміни, що потребують роз'яснень; д) дефініції не мають містити понять, які потребують визначення; е) слід намагатися розробляти повні та водночас стислі визначення.